

Hon, hän, den?

klarspråk

Har sommaren varit avkopplande? Legat i hängmattan och läst en bra bok? Trögt att vänja hjärnan vid skrivelser och rapporter? Mjukstarta då gärna med den här boken: *Jämställt språk – En handbok i att tala och skriva jämställt*.

En handbok om jämställt språk

Boken är skriven av Karin Milles på uppdrag av Språkrådet (Norstedts Akademiska Förlag, 2008). Formatet är behändigt, och innehållet är välstrukturerat och lättillgängligt.

De inledande kapitlen tar ett avstamp bl.a. i den forskning som finns om språkliga könsskillnader. Hur beskrivs kvinnor och män i olika slags texter, som i tidningar och läroböcker? Att kvinnor generellt sett får mindre utrymme och beskrivs utifrån sina relationer, ofta med hemmet som bas (till skillnad från männen, som ges mer handlingskraftiga och utåtriktade roller) är något som vi tvingats vänja oss vid och därför också desto viktigare att reflektera över. En annan språklig fråga är förstås om och i så fall hur kvinnors och mäns språk skiljer sig åt. Även här finns en hel del spännande forskning, och boken ger flera lästips i anslutning till varje kapitel.

Det tredje och mest omfattande kapitlet tar upp problemet med könsneutral syftning i svenskan. Problem som vi känner igen i Regeringskansliet. Vilka pronomen ska vi använda för att lagtexten ska vara könsneutral? Vilka yrkesbeteckningar är könsneutrala? Ska adjektiven böjas med -e eller -a (den nya/nye arbetsgivaren)? I detta kapitel börjar det också synas att det är en handbok. Även om det naturligtvis inte finns någon patentrösning på problemen, får läsaren många goda och handfasta råd om hur språket kan bli mer jämställt. Karin Milles ger till exempel den försiktiga rekommendationen att betrakta a-formerna av adjektiven som de ommarkerat könsneutrala, och e-formerna som de markerat maskulina undantagen. Bakgrunden till rekommendationen är a-formernas utbredning som könsneutrala i talspråk, och att de fungerar som pluralform.

Nästa kapitel spinner vidare på handbokstemat och fungerar lite som en checklista för skribenten. »Synliggör texten både kvinnor och män? Framställs kvinnorna och männen på ett nyanserat sätt i texten? Tar texten upp relevanta könsaspekter?»

De avslutande kapitlen tar upp sexistiska och homofooba skällsord respektive härskartekniker och motstrategier. Handbokens huvudmottagare är här såväl enskilda som skolor och arbetsplatser som behöver hjälp att hantera problem av det här slaget.

Hur står det till här då?

Skriver vi jämställt i Regeringskansliet? Förmodligen inte fullt ut. Men visst har det sedan många år bedrivits ett systematiskt arbete med att göra språket mer könsneutralt och jämställt.

Författningsspråket är ett tydligt exempel. Under 1970-talet började riksdagsledamöter protestera mot bruket av *han* i lagarna. Historiskt sett hade *han* använts generiskt, dvs. utan avseende på ett visst kön, men nu fungerade det inte så bra längre. Riktlinjerna för författningsspråket ändrades, och jurister och språkexperter började brottas med olika lösningar. Man skrev *han* eller *hon*, upprepade huvudordet, valde plural i stället för singular eller skrev om på ett sätt som undvek pronomen.

Pronomenproblem i lagarna

Men många har nog upplevt att det ibland blivit svårt att få ett bra flyt i författningsspråket. Det är ju bl.a. det som pronomen är så användbara till. Tänk om vi hade haft det så bra som de finsktalande har! I Finland används pronomenet *hän*, som är könsneutralt. Men nu har vi inte det, och nya pronomen skapar man inte hur som helst. I alla fall inte utan att ha språkbrukarnas välsignelse först. Det är därifrån språkliga förändringar kommer! Vi får i stället göra det bästa möjliga av dem vi har.

Fortfarande är plural en bra lösning många gånger. Med hjälp av pronomenen *de*, *dem*, *dess*a slipper vi stela omskrivningar eller upprepningar. Men ibland är vi hänvisade till singularen. Finns det då andra alternativa pronomen?

I vissa textsammanhang kan *man* vara ett alternativ, särskilt när man vill undvika passiva verbkonstruktioner. Ett par exempel från författningstext: »Om det inte finns någon spärmlinje (...) får man dock byta körfält« och »...om det begärs av minst så många väljande som motsvarar det tal man får om samtliga väljandes antal delas med ...«.

I informationsbroschyrer och instruktioner av olika slag används ofta *du*. En djärv tanke vore att använda *du* även i en lag eller förordning vars enda tillämpare är enskilda medborgare. Hmm ...

Ett pronomen återstår. *Den*. Det är flitigt använt i författningstext, dels som bestämd artikel (den skattskyldige), dels som demonstrativt pronomen utan huvudord (den som bryter mot ..). I boken *Jämställt språk* ger Karin Milles också ett exempel på *den*, med generell syftning på person, hämtat från Fredrika Bremer: »...att var och en skulle få hvad den mest tyckte om«. Visst kan det kännas lite ovant, och det gäller att syftningen är entydig. Men det är kanske dags att börja vänja sig. Smaka på *den* du!

Stina Malmberg, språkexpert i Regeringskansliet